

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ УЧАСНИКАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Як актуальна на сьогоднішній день розглядається організація соціально-психологічного супроводу, спрямованого на підтримку освітніх реформ не лише на рівні суспільства, а й окремих навчальних закладів. Звертається увага на необхідність налагодження взаємодії між учасниками процесу впровадження реформи освіти. Соціально-психологічні підходи до соціальної взаємодії розділено на дві групи: пряма комунікація “обличчям-до-обличчя” і опосередкована комунікація за допомогою, зокрема, соціальних мереж. Представлено результати двох емпіричних досліджень у межах всеукраїнського експерименту: онлайн-опитування учасників експерименту та групової дискусії методом знаходження консенсусу серед педагогів експериментальних шкіл. Результати опитування щодо користування соціальними медіа показали, що педагогічно далеко не повною мірою використовують інтернет-ресурси для професійної комунікації, недостатньо проявляють свою особисту позицію через поширення освітнього контенту, обмін думками або коментування. Другий етап експерименту – групова дискусія – передбачав взаємодію учасників (освітян, учнів та їхніх батьків) на основі застосування соціально-психологічних технологій. Апробовано метод знаходження консенсусу, за допомогою якого педагоги вчилися досягати згоди щодо проблемних питань реформування освіти. У різних групах педагогів консенсус досягався неоднаково легко, але загалом цей метод дає змогу підвищити рівень обізнаності громадян щодо освітніх реформ, сформуванню проактивну позицію щодо їх впровадження, покращити діалог між учасниками навчально-виховного процесу щодо проблем школи в контексті освітніх нововведень, сформуванню готовності до впровадження освітніх інновацій.

Ключові слова: громадська думка, соціально-психологічний супровід, соціальна взаємодія, знаходження консенсусу, нетворкінг, освітня реформа.

Проблема. Однією з умов ефективного впровадження освітніх реформ є наявність суспільної підтримки рішень, що ухвалюються на державному рівні. Підтримка суспільства можлива за умови здійснення ефективної комунікації з громадськістю та пояснення дій, спрямованих на інтеграцію суспільства з урахуванням інтересів як окремих груп населення, так і всіх громадян загалом. Тому актуальною на сьогоднішній день проблемою є організація соціально-психологічного супроводу, спрямованого на підтримку освітніх реформ не лише на рівні суспільства, а й окремих навчальних закладів.

Соціально-психологічний супровід як одна з умов успішної реалізації освітніх реформ може здійснюватися на рівні суспільства в цілому, на рівні окремих цільових груп (територіальних чи соціально-демографічних спільнот, колективів конкретних організацій тощо), а також окремих осіб. Для кожного із цих рівнів розробляються та реалізуються різні моделі психологічного супроводу [1]. У нашому випадку це рівень колективів конкретних організацій, а також окремих груп (дітей, батьків, учителів, керівників навчальних закладів). Центральним моментом соціально-психологічного супроводу є організація взаємодії тих соціальних або професійних груп, які залучені в процес впровадження реформ.

Мета статті: презентувати результати двох емпіричних досліджень: онлайн-опитування учасників експерименту та групової дискусії методом знаходження консенсусу. Перше дослідження мало на меті з'ясувати, як педагоги використовують соціальні мережі, які з них найбільш популярні, яким є ресурс використання інтернету в професійних цілях; друге – використати групову дискусію для формування позитивного ставлення педагогів до реформи освіти.

Соціальна взаємодія – це безпосередній або опосередкований обмін діями між соціальними суб'єктами (акторами). У загальному вигляді взаємодію можна розглядати як організацію спільних дій індивідів, груп та організацій. Соціально-психологічні підходи до соціальної взаємодії умовно поділяють на дві великі групи. У першому випадку під взаємодією розуміють спілкування, комунікацію, що веде до використання методів, побудованих на діалозі та комунікативних технологіях. Другий підхід виходить з того, що взаємодія – це спільна діяльність, під якою розуміють виробничу, навчальну, ігрову та інші види діяльності. Відповідно, організацію взаємодії учасників діалогу можна будувати у двох вимірах: як пряму комунікацію “обличчям-до-обличчя” і як опосередковану комунікативними засобами, зокрема за допомогою соціальних мереж [2].

Емпірична перевірка цих положень здійснюється в межах всеукраїнського експерименту, який проводить лабораторія соціально-психологічних технологій ІСПП НАПН України. На першому етапі серед учасників експерименту було проведено базове опитування з метою визначення їхнього ставлення до освітніх реформ. Результати показали, що рівень підтримки впровадження 12-річної освіти серед педагогів, учнів та батьків досить низький (20-30%); європейську інтеграцію вітчизняної освіти підтримують 30-50%, а профілізацію старшої школи – 80-90% опитаних. На другому етапі буде організовано взаємодію учасників у двох форматах: опосередковано в соціальних мережах і безпосередньо “обличчям-до-обличчя”. Для цього ми плануємо скористатися двома технологіями соціально-психологічного супроводу освітніх реформ. Це нетворкінг, або використання соціальних мереж, та акціональні технології, зокрема групові дискусії методом консенсусу.

Під терміном “нетворкінговий” (мережевий) ми розуміємо процес систематичного створення і використання внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що передбачає спілкування, взаємодію і координацію між людьми, групами або організаціями для покращення діяльності та підвищення її продуктивності. Соціальні мережі – різновид інноваційних соціальних медіа, що використовується як інструмент для налагодження горизонтальної комунікації та взаємодії з цільовою аудиторією в режимі он-лайн. Ефективність і тривалість нетворкінгу ґрунтується на спільності потреб, інтересів, цінностей тощо. До переваг технології в контексті супроводу освітніх і суспільних інновацій належать: доступність і можливість швидко поширювати інформацію серед представників спільноти, впливати на сприймання образу реформ та ставлення до них, реалізовувати інтерактивний аспект спілкування стейкхолдерів з бенефіціарами в режимі реального часу, підвищувати ступінь залучення громадян у процес освітніх інновацій, а також сприяти налагодженню горизонтальної комунікації та зв'язків між освітянами [3].

Акціональні технології представлені тут методом знаходження консенсусу. Метод консенсусу є, з одного боку, технологією формування громадської думки, а з другого – практичним методом у діяльності груп та організацій. Консенсусний підхід гарантує врахування всіх думок, ідей та потреб зацікавлених сторін. Консенсусу може бути досягнуто в різних умовах: у малій групі, місцевій громаді, у професійному колективі і навіть у масштабі країни. Процес може відрізнятись залежно від чисельності групи, але принципи завжди одні й ті самі: спільна мета, кооперація, довіра, достатня кількість часу тощо [4].

Дослідження потенціалу соціальних мереж в освіті. На першому етапі М. С. Каніболоцькою було розроблено та апробовано “Анкету для вимірювання потенціалу використання соціальних мереж освітянами”. Питання анкети спрямовані на визначення рівня активності педагогів у соціальних мережах, місця соціальних медіа в системі професійно значущих джерел, потенціалу соціальних мереж у контексті здійснення освітніх реформ. Онлайнове опитування було проведено восени 2016 р. на базі експериментальних майданчиків – загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Київської, Львівської, Хмельницької, Херсонської, Чернігівської областей та м. Києва. В опитуванні взяла участь 251 особа. Серед респондентів 204 жінки, 41 особа чоловічої статі, 6 осіб не зазначили свою стать.

До найбільш популярних соціальних мереж серед освітян належать російська мережа ВКонтакте (65%), американські Google+ (42%) та Facebook (40%). Такий розподіл частково підтверджується і даними опитування Яндекс, що було проведено на загальноукраїнській вибірці у 2014 р.

У переліку сайтів, якими користуються освітяни для пошуку професійно важливої інформації, лідером серед освітніх порталів став сайт МОН України: його обрали 66% опитаних. Також довірою користуються освітні сайти <http://osvita.org.ua> (майже 56%) та <http://osvita.ua> (52% опитаних). Новітня платформа ЕдЕра поки що не здобула належного визнання серед наших респондентів.

Розподіл відповідей щодо типових видів активності в соціальних мережах демонструє, що переважна більшість освітян – 78,5% – використовує мережі як інформаційний ресурс для пошуку новин; мотив дружнього спілкування зазначили 59,4% опитаних; 47,4% звертаються до них задля професійної комунікації. Для 30,6% опитаних мережі – простір розваг і відпочинку. Майже порівну розділилися опитані щодо ролі соціальних мереж у поширенні професійно важливої інформації (23,9%) та пошуку різних товарів/послуг (23%), що відповідає інформаційним і комерційним мотивам користування мережами.

Щоб отримати професійно важливу інформацію, більшість опитаних використовує саме соціальні мережі (66,5%); професійні заходи або спілкування з колегами важливі для 52,6% та 52,9% відповідно. Ще 58,9% освітян обирають друковані видання як джерело пошуку професійної інформації. Впадає також в очі низька значущість телебачення (24,3%) в забезпеченні освітян професійною інформацією. Отже, в освітянському середовищі спостерігається зростання інтересу до соціальних мереж як джерела пошуку професійної інформації, однак традиційні медіа все ще не втрачають своєї значущості.

Розподіл відповідей за критерієм змістовності джерел такий: найчастіше опитані звертаються до пошукових серверів (65,7%); до освітніх порталів і веб-сайтів – 61,7%; професійні форуми цікавлять 35%, а особисті блоги впливових людей – 22,7% опитаних. Соціальні мережі посідають середню позицію в системі інноваційних ресурсів (43%).

Рівень активності освітян у мережевому просторі загалом невисокий, на період проведення опитування зафіксовано переважно пасивний характер користування мережами. Освітян вони цікавлять як джерело інформації від владних структур, тоді як прояв особистої позиції через поширення освітнього контенту, обмін думками або пошук однодумців через коментування для них менш характерні: тільки 12,4% виступають як активні користувачі, середній рівень активності мають 14,7%, низький – 54,5% (сумарно) респондентів. Невизначену позицію щодо соціальних мереж у професійному контексті мають 17% опитаних.

Обговорення педагогами освітніх реформ відбувалося переважно під час професійних нарад (61%); майже вдвічі менша частка обмінів думками обговорення припадає на соціальні мережі (37%). Офіційні сайти, електронні платформи та інші ЗМІ ще не здобули значної популярності як майданчик для обговорення. Нагадаємо, що як найперше джерело професійно важливої інформації серед багатьох освітніх сайтів респонденти називали сайт Міністерства освіти України.

Нас цікавило також, наскільки педагоги зацікавлені у впровадженні пропонованих нами соціально-психологічних технологій у навчально-виховний процес. Учасникам опитування було запропоновано перелік технологій та методів супроводу освітніх інновацій. Результати показали, що найбільше педагоги цікавляться методом групової дискусії (50%), а також ігровими методами: інноваційною (46%) та організаційно-діяльнісною (34%) грою. Найменше відсотків “отримали” технологія “форсайт” (7,2%), “світове кафе” (16%) і технологія збагачення громадської думки (13,5%). Отже, результати дослідження показали, що педагоги не дуже добре обізнані із соціально-психологічними технологіями, тож могли зробити свій вибір на користь більш знайомих і відомих для себе заходів, адже в анкеті не надавалося тлумачення згаданих там видів діяльності. Зрозуміло, це питання потребує в подальшому більш розгорнутого пояснення та вивчення.

Отже, хоча соціальні мережі користуються популярністю саме як джерело отримання професійно важливої інформації, загалом інтернет-ресурси недостатньо використовуються освітянами для професійного спілкування. Своїм завданням ми вважаємо посилення цього ресурсу для поширення знань та формування громадської думки щодо освітніх реформ.

Дослідження методом знаходження консенсусу. Емпіричне дослідження проводилося в січні-квітні 2017 р. С. М. Іванченко на базі експериментальних майданчиків за допомогою групової дискусії методом знаходження консенсусу. Дослідження мало на меті власне організацію взаємодії педагогів щодо впровадження освітніх реформ. Усього за стандартним порядком денним було проведено дискусії в чотирьох групах. У дослідженні взяли участь педагоги Хмельницької та Херсонської областей, м. Ніжин Чернігівської обл. та смт. Гніздиців Львівської області. Серед учасників були директори та заступники шкіл, соціальні педагоги, учителі початкових та середніх класів – загалом 67 осіб, переважно жінки.

Завданням, яке ми ставили перед собою, було навчити педагогів використовувати групову дискусію та метод консенсусу у своїй діяльності та сформуванню консолідовану думку щодо впровадження освітніх реформ. Спочатку учасників було ознайомлено з методом консенсусу; визначено правила ведення дискусії; визначено ролі (ведучий, хронометрист, секретар). Далі проводилося групове обговорення запропонованого порядку денного, який складався з трьох питань: запровадження в загальноосвітніх школах 12-річного терміну навчання, якості середньої освіти та інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього простору.

Кожне питання обговорювалося “по колу”: спочатку з’ясовувалися аргументи “за” і “проти”, потім висловлювалися застереження та заперечення. Щодо кожного питання проводилося коротке обговорення, після якого шляхом голосування ухвалювалося рішення, прийнятне для всіх. Якщо під час обговорення виникали протилежні думки, проводилося проміжне голосування, щоб побачити, яким є розподіл думок. Після цього учасники вирішували, яка думка є більш прийнятною, і голосували вдруге. Після завершення дискусії учасники заповнювали підсумкову форму (табл. 1-4).

Незважаючи на те, що групи дуже відрізнялися характером ведення дискусії, вони мали певні спільні риси: в усіх групах переважно був негативний консенсус щодо першого питання і позитивний консенсус – щодо третього. Питання якості освіти було більш дискусійним: педагоги не пов’язують освітню реформу з якістю. У процесі обговорення групи або досягали консенсусу, або рухалися в цьому напрямку і, за можливості продовжувати дискусію, могли дійти консенсусу після другого чи третього кола обговорень. Зауважимо, що в перших трьох групах тривалість дискусії була обмежена, лише остання група мала достатньо часу. Можливо, тому це єдина група, де консенсусу було досягнуто на 100%.

Також спільною рисою є те, що, висловивши зауваження, групи переформулювали питання і тоді рівень підтримки значно зростав. Так, перше запитання “Як Ви ставитеся до запровадження в загальноосвітніх школах 12-річного терміну навчання?” переформулювалося на “Позитивно ставлюся до запровадження в загальноосвітніх школах 12-річного терміну навчання за умови створення належної матеріально-технічної бази, кадрового та нормативного забезпечення”.

Спостерігаються також певні відмінності між групами, причинами яких можуть бути регіональні, професійні та деякі інші чинники. Так, найбільш “індивідуалістичною” виявилася група соціальних педагогів з Хмельницької області: після обговорення жоден з учасників не змінив свою думку (табл. 2); усі вони вважали, що група консенсусу не досягла (табл. 4). Протилежні результати продемонструвала група педагогів з Гніздицева, але, можливо, вона мала більше часу на обговорення. Група з Херсонської області, представлена директорами та їхніми заступниками, характеризується високою розбіжністю думок: лише одна людина змінила свою думку (3,7%) і лише кожен четвертий (26%) вважає, що групі вдалося досягти консенсусу.

Отримані дані можна вважати попередніми. Для того щоб зробити якісь певні висновки, потрібно провести більше дискусій. Це дасть змогу порівнювати між собою групи, подібні за професійними, регіональними, демографічними ознаками.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання “Чи збігаються результати колективного обговорення з Вашими індивідуальними відповідями?”

Місто	N	Так	Частково	Ні	Частка позитивних відп. (%)
Хмельницький	15	3	11	1	20
Ніжин	11	9	2	0	81
Херсон	27	15	11	1	55,5
Гніздичів	14	13	0	1	92,8

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання “Чи змінилася Ваша думка після обговорення?”

Місто	N	Так	Частково	Ні	Частка позитивних відп. (%)
Хмельницький	15	0	4	11	0
Ніжин	11	2	4	5	18
Херсон	27	1	9	17	3,7
Гніздичів	14	7	6	1	50

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання “Чи сприяє таке обговорення створенню спільної думки групи?”

Місто	N	Так	Частково	Ні	Частка позитивних відп. (%)
Хмельницький	15	10	0	5	66
Ніжин	11	10	1	0	91
Херсон	27	19	5	3	70,3
Гніздичів	14	14	0	0	100

Таблиця 4

Розподіл відповідей на запитання “Чи вдалося групі дійти консенсусу?”

Місто	N	Так	Частково	Ні	Частка позитивних відп. (%)
Хмельницький	15	0	0	15	0
Ніжин	11	6	2	3	54,5
Херсон	27	7	13	7	26
Гніздичів	14	14	0	0	100

Висновки. У соціальній психології сенс взаємодії розкривається за умови включення дій її учасників у спільну діяльність і налагодження соціального діалогу в суспільстві. Організація взаємодії учасників соціального діалогу як центральний елемент соціально-психологічного супроводу суспільних реформ розглядається нами у двох вимірах: як пряма (“обличчям-до-обличчя”) комунікація і як комунікація, опосередкована комунікативними засобами, зокрема соціальними медіа.

Результати онлайн-опитування щодо соціальних медіа показали, що педагоги наразі недостатньо використовують інтернет-ресурси для професійної комунікації: 47,4% опитаних звертаються за цим до мереж і лише 24% – для поширення професійно важливої інформації. Ще менша кількість опитаних (12,4%) проявляє свою особисту позицію через поширення освітнього контенту, обмін думками або коментування. Отож своє завдання ми як психологи вбачаємо в посиленні цього ресурсу шляхом проведення спеціальних тренінгів

нетворкінгу. Використання методу знаходження консенсусу в групових дискусіях показало, що цей метод досить перспективний з погляду налагодження взаємодії учасників – освітян, учнів та їхніх батьків, оскільки дає змогу підвищити рівень обізнаності громадян щодо освітніх реформ, сформуванню проактивну позицію щодо їх запровадження, покращити діалог між учасниками навчально-виховного процесу стосовно проблем школи в контексті освітніх нововведень, сформуванню готовності до запровадження освітніх інновацій.

Література

1. Модернізаційні процеси в освіті та суспільстві: психотехнології супроводу: [кол. моногр.] / за ред. П. Д. Фролова; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 310 с.

2. *Іванченко С. М.* Методи соціальної взаємодії як складова соціально-психологічного супроводу освітніх та суспільних реформ / С. М. Іванченко // Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. І К. : Міленіум, 2016. – Вип. 3 (17). – С. 161–170.
3. Соціально-психологічна підтримка освітніх реформ : метод. посіб. / за ред. П. Д. Фролова. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 88 с.
4. *Гелдерлоос П.* Консенсус: принятие решений в свободном обществе / Петер Гердерлоос. – СПб. : Реноме, 2010. – 106 с.

References

1. Frolov, P. D. (Ed.). (2013). *Modernizatsiini protsesy v osviti ta suspilstvi: psukhotekhnolohii suprovodu* [Modernisation processes in education and society: psychological technologies of support]. Kirovohrad: Imeks-LTD Publ. (ukr).
2. Ivanchenko, S. M. (2016). Metody sotsialnoi vzaemodii yak skladova sotsialno-psykholohichnoho suprovodu osvitykhn reform [Methods of social interaction as a component of social psychological support of educational and social reforms]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 3 (17), 161–170 (ukr).
3. Frolov, P. D. (Ed.). (2012). *Sotsialno-psykholohichna pidtrymka osvitykhn reform* [Social-psychological support for educational reforms]. Kirovohrad: Imeks-LTD Publ. (ukr).
4. Gelderloos, P. (2006). *Consensus: A New Handbook for Grassroots Social, Political, and Environmental Groups*. Tucson: See Sharp Press.

Ivanchenko S. M., Kanibolotska M. S. Enhancing interaction among the participants of educational reform

Perspectives of the organisation of social psychological support aimed at the educational reform implementation are discussed. It's stressed that there is a need to enhance social interaction among the participants of educational process at the level of educational settings. Social psychological approaches to social interaction are grouped depending on the definition of interaction – as a communication (direct and indirect) or a joint activity. The findings of two empirical studies within the national experiment are presented: online interview of the participants, and group discussions by the consensus method in school teachers from different settings. Online interview on the social media use have revealed that the teacher use of Internet recourses for professional communication is not sufficient; not so many teachers express their personal positions through spreading content, opinion exchange or commenting in the networks. The second stage of the experiment assumes organization of interaction among the participants – teachers, students, and their parents – with the use of social psychological technologies. Specifically, a consensus method was applied due to find a common solution of educational reform issues in school teachers. Group discussions demonstrate different progress in the groups, though this method has a potential in improving knowledge; forming proactive position towards reform implementation; improving a dialog between the participants of educational process on the school innovations.

Key words: public opinion, social interaction, social psychological support, consensus method, networking, educational reform.

© Іванченко С. М., Каніболоцька М. С.

Іванченко С. М., Каніболоцька М. С. Налагодження взаємодії між суб'єктами впровадження освітніх реформ / С. М. Іванченко, М. С. Каніболоцька // Наукові студії із соціальної та політичної психології / Нац. акад. пед. наук України, Інститут соц. та політ. психології – К., 2017. – Вип. 39 (42). – С. 178-187.